

A KÜRT ÉS A FURULYA BARÁTSÁGA

Szerző: Virágh Lilla

Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Intézet

Tanár- zenetanár (furulya) szak, II. évfolyam

Témavezető: Széplaki Zoltán, művésztanár

TARTALOMJEGYZÉK

Köszönetnyilvánítás /4

Bevezetés /5

A szakirodalmakról /6

A kürt játéktechnikája /8

Légzés /8

- Belégzés /8
- Kilégzés /9
- Ellenállási pontok /11

Az ansatz /12

Fúvóka /13

Az ajaknyílás /15

A hangindítás /16

Szájüreg /16

Gyakorlás /17

A furulya játéktechnikája /19

Légzés /19

- Belégzés /19
- Kilégzés /20
- Ellenállás /21

Szájüreg /21

Szájtartás /22

Hangindítás, artikuláció /22

Gyakorlás /23

Összehasonlítás /24

Tanárok és művészek véleménye /26

Dobi Imre /26

Kulcsár Ildikó /27

Doma Istvánné /29

Félegyházi Bence /30

Befejezés /32

Irodalomjegyzék /33

Függelék /34

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani **Széplaki Zoltánnak**, aki biztatott ennek a dolgozatnak a megírására, mindvégig a segítségemre volt és tartotta bennem a lelket, **Seeman Lászlónak**, aki mindig minden kérdésemre türelmesen válaszolt, **Bánfi Balázsnak**, amiért segített felvenni a kapcsolatot Félegyházi Bencével, **Doma Istvánnénak**, **Kulcsár Ildikónak**, **Félegyházi Bencének** és **Dobi Imrének**, hogy tapasztalataikat és véleményüket megosztották velem, **Bali Jánosnak** és **Gáspárné Tóth Maricának**, amiért ismertették velem egy tudományos dolgozat formai követelményeit, és végül, de nem utolsó sorban a **családomnak**, akik lehetővé tették, hogy a nap bármely szakában zavartalanul dolgozhassam.

Bevezetés

Magyarországon a zeneiskolai oktatásban eléggé elterjedt szokás, hogy azt a kisgyermeket, aki valamilyen fúvós hangszeren szeretne játszani, bevezetésképpen furulyázni tanítják meg. Az elmúlt tíz évben, amióta párhuzamosan tanulok kürtölni és furulyázni, tanáraimban és bennem is többször felmerült az a kérdés, hogyan hat a két hangszer egymásra. Úgy vettem észre, hogy az egyik kérdéses terület a levegővezetés, hiszen a kürt és a furulya hosszúsága jelentősen eltér egymástól. A másik pont a szájtartás, a két hangszer megszólaltatási módja ugyanis szintén teljesen különböző. A vélemények, amiket hallottam, eltérőek voltak. Némelyek azt mondták, hogy a furulyához szükséges légvezetési technika annyira eltér más fúvós hangszerektől, hogy káros, ha egy gyerek furulyázni tanul, mielőtt egy zenekari fúvós hangszert választ. Mások azt mondták, hogy a hangindításban okozhat nehézséget a furulya, mivel az csak lágy nyelvhasználatot igényel, miközben a rézfúvósoknál nagyon intenzíven kell működtetni a nyelvet, hogy a hangok érthetően elkülönüljenek egymástól. Hallottam azonban olyan véleményt is, hogy a furulyázás nagy segítség lehet egy új hangszer tanulása előtt, mivel a helyes technikai alapokat a gyermek elsajátíthatja „kicsiben”, így amikor eléggé megnő például egy rézfúvós hangszer tanulásához, elég a már megtanult technikát egy „nagyobb” átültetni. Ezek mellett nekem is többször feltették azt a kérdést, hogy nem okoz-e nehézséget valamilyen területen, ha folyamatosan váltogatom a két hangszert.

Ezek a kérdések és állítások ösztönöztek arra, hogy komolyabban beleássam magam a témába, és megírjam ezt a dolgozatot. Elsőként a kürt és a furulya játéktechnikáját írom le részletesen, amelyhez elsősorban Philip Farkas: „A rézfúvós játék művészete” című tanulmányát, és Walter van Hauwe: A korszerű furulyaiskola I. kötetét használtam. Ezután összehasonlítom a két hangszer technikáját, rámutatok az egyezésekre és különbségekre, végül a saját véleményem mellett ismertetem három általam megkérdezett tanár, és egy hallgató véleményét a témával kapcsolatban.

A szakirodalmakról

Philip Farkas 1914-ben született Chicagóban. Cserkészcsapatában kezdett el jelzőkürtön játszani, majd középiskolában két évig basszus tubán tanult. A villamosvezető azonban nem engedte fel hangszerével a villamosra, így végül hangszert váltott és kürtös lett belőle. A kürtöt természetesen nem kizárólag a mérete miatt választotta, hanem azért is, mert nagyon megtetszett neki a kürt különleges hangszíne. Elismert művészként sok amerikai zenekarban megfordult, például: Kansas City Filharmonikus Zenekar, Chicagói Szimfonikus Zenekar, Clevelandi Zenekar, Bostoni Szimfonikus Zenekar. Azonban nem csak magas színvonalú játéka tette híressé, hanem elismert és kedvelt tanárrá is vált, tanulmányai alatt ugyanis rengeteg technikai problémával kellett megküzdenie, ami arra sarkallta, hogy mélyrehatóan tanulmányozza a rézfúvós hangszerek, elsősorban a kürt játéktechnikáját. Ennek következtében pedig mások hibáját sokkal könnyebben tudta kijavítani. Ezért lett az Indiana University professzora, valamint a Chicago Musical College, a DePaul University és a Roosevelt University tanára.

„**A rézfúvós játék művészete**” című tanulmányát kifejezetten azért írta, hogy segítsen a különböző ansatz-problémával küzdő játékosoknak. Aki ezt a tanulmányt olvassa, megismerkedhet a szép tónusú, lágy kúrthangot eredményező játéktechnikával, amelyet a szerző a rendkívül aprólékos leírás mellett rajzokkal és képekkel illusztrál. Foglalkozik az ansatz kialakításával, részletesen bemutatja az ansatz működését és ötleteket ad annak fejlesztésére. Külön fejezetet szentelt természetesen a légzés témakörének, amely a fúvósoknál a hangszerek megszólaltatása szempontjából elengedhetetlen. Ezen kívül pedig számos, a fúvástechnikával kapcsolatos problémára rámutat, így a játékosnak lehetősége van felismerni a hibákat, amelyek valamilyen módon akadályozzák, és a könyvben található tanácsok és gyakorlatok segítségével elsajátíthatja azt a technikát, amely elismert művésszé teheti.

Walter van Hauwe, a holland furulya- és fuvolaművész 1948-ban született. Diplomáját 1969-ben szerezte a hágai konzervatóriumban, Frans Brüggen tanítványaként. A középkori, reneszánsz és barokk zene specialistája rendszeresen játszik együtt elismert művészekkel, mint például Kees Boeke és Frans Brüggen, emellett egyre gyakrabban

megszólaltatja modern mesterek műveit is. Jelenleg Amszterdamban tanít a Sweelinck Konzervatóriumban.

A korszerű furulyaiskola az első magyarul megjelent módszertankönyv. Ennek a műnek nagyon nagy jelentősége van, mivel a furulya az egyik legnépszerűbb hangszer az alapfokú zeneiskolai oktatásban. Hauwe három kötetes tanulmánya a világ számos országában nagy sikernek örvend, magyar nyelven azonban csak az első kötet jelent meg Bertha János jóvoltából 1994-ben. Ebben a szerző részletesen foglalkozik a furulya helyes tartásával, ezen belül a jobb és bal kéz, valamint az ujjak szerepével. Külön fejezetben ír az ajkakról, és a légzésről, ezen belül a belégzés és kilégzés helyes technikájáról, és az artikulációról, ami szerintem a furulyázás egyik legfontosabb alapköve.

Azért esett a választásom ezekre a művekre, mert mindkettő magas fokon foglalkozik az adott hangszer játéktechnikájával, ennek ellenére mindenki számára érthető nyelvezettel íródtak. A rajzok és képek pedig még könnyebbé teszik a furulyázás és a kürtölés technikai alapjainak megértését és elsajátítását.

A kürt játéktechnikája

A légzés

Bár Farkas a légzést a könyve utolsó fejezetében tárgyalja, úgy döntöttem, én ezzel kezdem a tanulmányozást, mivel a levegő az alapja minden fúvós hangszer megszólaltatásának. Mint ahogy a hegedűn a vonó hozza rezgésbe a húrokat, amelyek ezáltal hangot adnak ki, úgy a fúvósoknál az ajkak, amelyek rézfúvós hangszereknél a hangot képzik, a levegő rezgeti meg. Philip Farkas „A légzés ellenőrzése” című fejezetének elején részletesen leírja, hogyan is használja a fúvós a levegőt: *„A fúvós a légoszlopot hosszú, folyamatos levegőáramként bocsátja ki, amely derékszögben találkozik a vibrátorokkal (az ajkakkal). A hosszan kitartott hanghoz folyamatos, az erős hanghoz gyorsabb mozgású, terjedelmesebb légáram kell...”*¹ Ebből látszik talán, hogy a természetes légzés, amelyet az emberek reflexszerűen egész életükben folyamatosan végeznek, nem elegendő egy fúvós számára, hiszen több levegőre van szüksége egy frázis eljátszásához, ezen kívül a speciálisan bevett levegőt erővel kell kifújnia, hogy a hangszer megszólaljon. Vizsgáljuk meg tehát, hogy mi is történik pontosan egy belégzés során.

• Belégzés

A normál belégzésnél nincs szükség másra, mint a mellüreg kitágítására, ilyenkor ugyanis a tüdőben csökken a légnyomás, így a külső levegő a légcsövön át egyszerűen beáramlik a tüdőbe, hogy ezt a nyomáskülönbséget kielégítse. Amikor valaki nem csak felületesen lélegzik, a levegő a tüdőbe áramlik, a rekeszizom összehúzódik, a mellüreg alsó része lesüllyed, az átmérője pedig növekszik, mivel a bordák kitágulnak. A rekeszizom a hasüreg felett elhelyezkedő, tányér formájú izom, amely elválasztja a szívet és a tüdőt a többi belső szervtől. Belégzéskor kupolaalakja kiegyenesedik, így az alatta található gyomrot, beleket és egyéb belső szerveket elszigeteli a felette található szívtől és tüdőtől azáltal, hogy az előbbieket lefelé préseli. Az orvosok szerint ez a helyes, azaz mélylégzés masszírozza a belső szerveket, ezért ennek gyógyító hatása van. Normál légzéskor azonban sokan csak felületesen lélegeznek, tehát csupán a tüdejük

¹ A rézfúvósjáték művészete, 59. oldal

felső részébe vesznek levegőt, így ez a játékos tevékenység elmarad. A fúvósok szemszögéből tehát a legalapvetőbb dolog a belégzéssel kapcsolatban, hogy minden esetben kötelező a tüdő alsó részét is megtölteni levegővel. Később látni fogjuk, mekkora jelentősége van ennek.

Ezek után felmerülhet a kérdés, hogy vajon hogyan tudnak a bordák kitágulni annak ellenére, hogy erős csontozatról van szó. A bordapárok hátul a hátgerinchez kapcsolódnak, elől pedig az alsó két bordapár, azaz a lengőbordák kivételével a mellcsontozathoz. Nem mindegy azonban, hogy hogyan. Ezek a csontok nem egyszerűen összenőttek, hanem porcokkal kapcsolódnak egymáshoz, így a merev csontszerkezet máris hajlékonyává válik, segítve ezzel, hogy a mellkas kitágulhasson a belégzéskor.

A megfelelő mély légzés esetében tehát *„két fő tevékenység játszódik le: a rekeszizom összehúzódik, és a mellkas kitágul. A gyors és mély lélegzetvétel úgy érhető el, ha mindkét tevékenységet tudatosan és egyidejűleg végezzük”*²Itt a hangsúly a tudatosságon van, hiszen a normál légzést általában tudattalanul, automatikusan végezzük. A gyors belégzésnél a torok akadályozhatja a levegő útját, ezért tudatosan figyelniünk kell arra, hogy a hangszálak közötti nyílás, azaz a hangrés nyitva legyen, ezen kívül a nyelvet mélyen tartsuk, így megszűnik az akadály. A belégzésnek tehát normális esetben egy gyors, hangtalan levegővételnek kell lennie.

A fúvós hangszereken tanuló növendékek számára tehát a belégzés nem egyszerű folyamat, ezért fontos ezt nagyon hamar, aprólékosan megtanítani. Nagyon könnyen követhet el hibát a növendék már ezen a ponton, ami jelentősen megnehezítheti a későbbi tanulmányait.

- **Kilégzés**

Csak úgy, mint ahogy a normál és az éppen fúvós hangszereken játszó ember belégzésénél, a kilégzésnél is találunk lényeges különbségeket. Philip Farkas szerint *„a normál kilégzéshez semmiféle erőfeszítésre nincs szükség. Egyszerűen „elengedjük” magunkat, és valamennyi összehúzó izmunk visszatér „pihenő” állapotába.”*³Egy

² A rézfúvósjáték művészete, 62. oldal

³ A rézfúvósjáték művészete, 61. oldal

rézfúvós játékos esetében azonban kilégzéskor a levegő több ellenállási ponton halad keresztül, másrészt rezgésbe kell hoznia egy hangszert, ezért itt a levegő egyszerű kiengedése helyett azt valóban fújni kell, vagyis a kifelé áramló levegőt nekünk kell áthajtani a hangszeren. *„Ahelyett, hogy a rekeszizmot elernyed, pihenő helyzetbe engednénk visszaugrani, (...) aktív közbelépésként összehúzzuk a rekeszizommal ellentétes hatású derék körüli izmokat.”*⁴ Ezt hívjuk rekesztámasznak. Azonban a játékos erre a tevékenységre csak akkor képes, ha előzőleg a levegőt megfelelően, a tüdő alsó-, majd felső részébe vette, és ezzel a rekeszizmot is aktiválta. Ezért fontos mindenek előtt megérezni a hasizmot és a rekeszizmot, és megtanulni a helyes belégzést.

Érdekességgéppen szeretnék itt idézni egy másik könyvből. Froydis Ree Werke: „Gondolatok arról, hogyan kürtöljünk jól” című tanulmányában a következőket írja a támaszról: *„Ez egy vitatott, ellentmondásos téma. Néhány kürtös amellet kardoskodik, hogy állandó nyomást kell kifejtteni a hastájékból. Mások – közöttük Arnold Jacobs – azt mondják, hogy a támasz jelentősége el van túlozva. Én azt hiszem, az igazság valahol középtűt van. Úgy találom, az aktív támasz nagy segítségemre szolgál, de nem mindig van rá szükségem. Segít a magas fekvésnél, a nagy hangerőnél, a jó minőségű staccato-nál, különösen magasabb fekvésben.”*⁵

Ennek olvasása során az ember könnyen összezavarodhat, és felmerül benne a kérdés, hogy ezek szerint mégsem olyan fontos kürtölés közben a rekesztámasz? Ez természetesen nem így van. Nem mindegy azonban, hogy melyik hangnál mennyire vesszük igénybe a rekeszizom erejét. Egy középfekvésben lévő hangot viszonylag könnyű megszólaltatni, ezért csak minimális erő kifejtésre van szükség. Egy viszonylag magas vagy mély fekvésben található hang megszólaltatása azonban jóval nehezebb, ezért ezeknél a hangoknál jóval intenzívebben kell megdolgoztatni a rekeszizmot, vagyis sokkal jobban kell támasztani. Ha egy középfekvésben lévő hangnál ugyanolyan intenzíven használnánk a támaszt, mint magas és mély fekvésben, az egyszerűen fölösleges munka lenne. Ezekre a különbségekre akart rámutatni a szerző a fentebb idézett részben.

⁴ A rézfúvósjáték művészete, 63. oldal

⁵ Gondolatok arról, hogyan kürtöljünk jól, 50. oldal

- **Ellenállási pontok**

Kilégzésnél ahhoz, hogy a légáram hosszú legyen, vagyis a levegő kiáramlása sokáig tartson, szükség van arra, hogy a levegő ellenállásba ütközzön. Farkas sorra veszi azokat az ellenállási pontokat, amelyekbe a levegő a kilégzés során beleütközik. Azonban, nem mindegyik ellenállási pont jelent segítséget, sőt, valamelyik kifejezetten gátol. Itt csak érintőlegesen említem meg ezeket, a legtöbb ponttal a későbbiekben részletesen is foglalkozom. Rézfúvós hangszer esetében ezek a pontok a következők:

Az első ellenállás a torokban van, ahol a hangrés (a hangszálak közötti nyílás) méretét a teljesen nyitottól a zártig tetszés szerint változtathatjuk. Ilyenkor a nyakizmok feleslegesen megfeszülhetnek, olykor pedig akár a hangszálak is megszólalnak, ami természetesen megengedhetetlen. Ha egy fúvós játékos nem tanulja meg a levegőt rekesszel megtartani, más eszközökkel kell a levegő kiáramlását szabályoznia. Ezt sokan úgy oldják meg, hogy a torkukat szorítják össze, azaz a hangrést szűkítik. Tanulmányaim elején én is beleestem ebbe a hibába, ezért tudom, hogy ez a technika általában csúnya hangszínt eredményez, légszomjat, és ezáltal szédülést okozhat, ezen kívül lehetetlenné válik a magas és mély hangok képzése, megszólaltatása, hiszen azokhoz több levegőre, tehát fokozott támaszra lenne szükség.

A második ellenállási pont a nyelv hátsó része, vagyis a nyelvgyök. Ez az ellenállási pont szabályozható, ám ennek a feszsége meggátolhatja a hang elindítását, ezért fontos, hogy laza legyen. Philip Farkas szerint ezt az ellenállási pontot csak az átkötéseknél érdemes hasznosítani, vagyis amikor átlépünk egyik hangtartományból a másikba.

A harmadik pont a nyelv hegye. Mivel az egyes hangokat a nyelv hegyével választjuk el egymástól, a hang megindítása előtt a nyelv hegye által gyakorolt ellenállás teljes, a hang megszólaltatása után azonban teljesen megszűnik.

A negyedik ellenállási pont az ajaknyílás, amellyel a hangmagasságot és a hang minőségét szabályozzuk, de olykor az intonálásban is segítséget nyújt, ezért nem lenne célszerű, ha még a levegővel szembeni legfőbb akadály szerepét is az ajkakra bízánk.

Az ötödik pont a fúvóka furata. Ennek a méretét azonban már nem mi szabályozzuk.

Az utolsó ellenállási pont pedig a hangszer. Itt számít a hangszer súlya, a fém vastagsága és anyaga, a csövek átmérője és a forma.

Az eddigiekben részletesen foglalkoztunk a légzéssel, és egy-két lehetséges problémával. A következő részben egy másik, a rézfúvósok szemszögéből szintén nagyon lényeges területtel, a szájtartással fogok foglalkozni.

Az ansatz

Erre a kifejezésre Farkas tanulmányában egy egész jó összefoglalást találtam: az ansatz *„a száj, az ajkak, az áll és az arc izmainak egymással összhangban történő megfeszítése és formálása, sok, egyedileg egyszerű izom működésének együttese”*⁶. A rézfúvósok ajka ugyanazt a szerepet tölti be, amit a fafúvósok nádja. Az ajkak közti rezgést a köztük átfújó levegő hozza létre, a rézfúvósok tehát az ajkukkal képzik a hangot. Bár a kürtön vannak ventilek, amik némileg megkönnyítik a dolgunkat, de annak a körülbelül 36-48 hangnak a megszólaltatása, ami egy kürtöstől elvárható, csak az ajkunk segítségével lehetséges. Egy mély és egy magas hang között az izmok feszültségi állapotát és alakjukat kell változtatni. A hangmagasság tehát az ajkak feszültségi állapotától függ, a hangerőt pedig a légáram szabályozza, ezért ezeket együttesen kell alkalmazni.

Az ansatz csontozati része az állkapocs és a fogak. Az ajkak, csak úgy, mint a hangszalagok, izomból és húsból állnak. A kürtösök tulajdonképpen úgy is játszanak, mintha énekelnének, de a hangszalagot a mi esetünkben az ajkak helyettesítik. Az izmok alapvetően két tevékenységre képesek. Pozitív tevékenységük az összehúzódás, aminek következtében az izom megrövidül és megvastagodik. Ezzel szemben a negatív tevékenységük az elernyedés. Az izmokat az agyunk irányításával feszítjük és lazítjuk el, rezgésbe pedig a köztük átáramló levegő hozza. A szájat az *orbicularis oris* nevű izom fogja körbe, a szájtól sugárirányban pedig legalább 22 izom fut szét, amelyek arc, áll, és állkapocsizmok. Amikor a kürtös játszani készül, az orbicularis oris izom összehúzódik, így egy gyűrűt képez a szájból. Eközben az arc egyes izmait is

⁶ A rézfúvósjáték művészete, 7. oldal

összehúzza, létrehozva ezzel a kellő feszültséget, mivel az arcizmok a gyűrű alakú száját, pontosabban a száj sarkait mosolyra készítetik.

Fontos továbbá az áll helyzete. Az a helyes, ha az állat lefelé húzzuk, mert ilyenkor nyitja megfelelően, függőlegesen a szájnyílást. Ha az áll nincs lehúzva, az alakja és a ráncai következtében barackmaghoz hasonlít. Ilyen helyzetben a hang vastag és fojtott tónusú, a legmélyebb regiszterben pedig üresen kong, bizonytalan és lapos tónusú. Az a helyes tehát, ha az áll lefelé és kifelé ível, így megszűnnek a felesleges ráncok is.

Van azonban még egy fontos elem, amire figyelni kell. A helyes szájtartás esetében a kifújott levegőt az ajkak egyenesen előre irányítják. Ez attól függ, mennyire van egy szintben a felső és alsó ajak. Ezt könnyen ellenőrizhetjük egy tükör segítségével, vagy ha a kezünket a szánk elé tartjuk, és megfigyeljük, merre áramlik a kifújott levegő. Ha a légsugár lefelé áramlik, az azt jelenti, hogy az alsó álkapcsunk túlságosan hátul van a felső ajakhoz képest, ha pedig felfelé áramlik a levegő, az alsó álkapcsunkat hátrébb kell húzni ahhoz, hogy a két ajak pontosan egymással szembe kerüljön. Fontos, hogy az ajkak nem szabad lebiggyeszteni, ezt pedig úgy kerülhetjük el, ha azokat szorosan a fogak mellett tartjuk. Így nem tudnak helytelenül hátra hajolni sem.

Összefoglalva, a helyes szájtartás tehát a következőkből áll: csücsörítő száj körüli izom, szétágazó, megfeszített arcizmok, amelyek a száj sarkait mosolyra készítetik, lefelé és kifelé ívelő áll, és egymással szemben álló ajkak, azaz az alsó álkapocs enyhén előre tolása. Ha ezt már tudjuk, a következő feladat a fúvóka és a hangszer ráhelyezése erre a „rézfúvós maszkra”.

Fúvóka

Ha betartottuk a fentebb felsorolt instrukciókat, és ki tudjuk alakítani a jellegzetes rézfúvós szájtartást, a fúvóka és a hangszer a szájra merőlegesen, azaz nagyjából vízszintesen fog állni, pontosan abban az irányban, amerre a levegő is halad. Ennek következtében pedig, amikor a fúvókát valamelyest a szájhoz nyomjuk, a nyomás egyenletesen fog eloszlani az ajkakon. Ráadásul, ha mindent betartottunk, a fúvóka nem fog fel-le csúszkálni a szájon, a különböző fekvésekben. Nagyon fontos azonban

figyelní arra, hogy az izmok minden irányból légmentesen zárjanak a fúvóka körül. A szájon át kiáramló levegő csak a hangszerbe juthat, nem szökhet ki oldalt sehol.

A fúvókát függőlegesen nem pontosan a száj közepén, hanem annál kicsivel lejjebb vagy feljebb kell elhelyezni, attól függően, hogy melyik rézfúvós hangszeren játszunk. Kürt esetében az a helyes, ha kétharmad felső és egyharmad alsó ajak van a fúvókán. A kürtös ansatz ugyanis a legpuhább, leginkább elernyesztett, és a legcsücsörítettebb. Ha a felső ajak dominál a fúvókában, a hang bársonyos, kevésbé éles. A felső ajakon ugyanis található egy húsos domborulat, amely ha a fúvókában van, lágy hangot eredményez. A trombitánál ezzel szemben kétharmad alsó és egyharmad felső ajak a helyes arány. Ez az ansatz ugyanis kevésbé csücsörített, és feszesebb, mint a kürtösöké, emellett az alsó ajkon domborulat helyett egy bemélyedés található, amitől a hang fényesen csengő.

A kürt és a trombita fúvókája viszonylag kicsi, ezért a fentiektől kismértékben eltérő elmozdulás is káros lehet. Harsonánál, baritonnál és tubánál a fúvóka mérete jóval nagyobb, ezért ezek az ideális pontnál akár több milliméterrel arrébb elhelyezve is megfelelő hangon tudnak megszólalni. Vízszintesen természetesen minden hangszernél az a helyes, ha a fúvóka pontosan középen helyezkedik el. Kivételt akkor lehet tenni, ha a játékosnak a fogai nem a megszokott módon állnak.

A fúvóka nyomása is egy fontos kérdés. Felső regiszterben fordul elő az, hogy a játékos a fúvókát túlságosan az ajkához szorítja. Ez rövidtávon megkönnyíti az izmok munkáját, hosszabb távon azonban akadályozza a megfelelő rezgést és csökkenti az állóképességet. Sajnos több művésznek tört már derékba a karrierje attól, hogy a fúvókát huzamosabb ideig a kelletténél jobban nyomta az ajkához, így a szájban található idegek nem jutottak elegendő vérhez, és idővel elhaltak.

Az utolsó kérdés rézfúvósok esetében az, hogy az ajkak játék közben nedvesek vagy szárazak legyenek-e. Ezzel kapcsolatban megoszlanak a vélemények, de úgy tűnik, hogy a nedves ajkak felé billen a mérleg, mivel a rézfúvósok nagyjából 75%-a nedves ansatzal játszik. Ezt úgy érik el, hogy mielőtt a hangot elindítanák, egy pillanat alatt az ajkaikat és a fúvókát is megnyálazzák. Ennek következtében a fúvóka szabadabban mozog, így könnyebb a fúvóka ideális elhelyezése, nem jelent problémát, ha a játékos a

színpadon verejtékezni kezd, és az ajkak kicserepedése sem fordul elő nedves ajkak esetében.

Az ajaknyílás

Mint azt már említettem, az ajaknyílás olyan, mint az oboisták nádja: az ajkak közötti keskeny nyílás veszi át a légoszlop rezgésének teljes irányítását. Egyik esetében sem mindegy azonban, hogy milyen alakja van ennek a nyílásnak. Ha a nyílás íve túl nagy, a levegő nem dörzsölődik az ajkakhoz, így azok nem jönnek rezgésbe, ennek következtében a hangszín üres, tompa, sötét és túlökyszerű lesz, az intonáció pedig általában túl alacsony. Ha viszont túl kicsi az ív, a hangszer hangja vékony, éles fojtott vagy kemény lesz, esetleg meg sem szólal. Ilyen esetben nem ritka a túl magas intonáció, valamint a sistergő hang, amit az ajkak közé beszoruló nyál okoz.

A helyes nyílás formájának olyannak kell lennie, mint az oboanád végének, azaz nem lehet sem túl lapos, sem túl kerek. A rézfúvósoknak azonban a nyílás méretét folyamatosan változtatni kell, mert ettől függ a hangmagasság. Ha ugyanis megszólaltatunk egy hangot, majd pontosan egy oktávval feljebb ugyanazt, ugyanolyan hangerővel, az ajaknyílás mérete pontosan feleakkora. Így tehát elmondhatjuk, hogy ez ugyanúgy működik, mint a hegedű húrja, ahol az egy oktávval magasabb hanghoz pontosan fele olyan hosszú húr szükséges. A ajaknyílásnak azonban a levegőhöz is alkalmazkodnia kell, hiszen minél hangosabban játszunk, annál több levegő szükséges. Minél több levegőt használunk, annál nagyobb az ajaknyílás. Így a legmagasabb és egyben leghalkabb hangot a lehető legszűkebb ajaknyílással tudjuk létrehozni. Legmélyebb és legerősebb hang pedig a legnagyobb ajaknyílás eredménye. Egy felfelé haladó hangsor crescendo-val szintén nem változtat az ajaknyíláson, ugyanígy a lefelé haladó, diminuáló hangsor sem. Ha egy lefelé menő hangsort crescendo-val akarunk játszani, a szájnyílást nagymértékben növelni kell. Mindeközben azonban nagyon kell figyelni arra, hogy a nyílás alakja ne változzon, ezért szükséges a helyes szájtartás.

Hangindítás

Az egymás után következő hangokat rézfűvós hangszeren kétféleképp játszhatjuk. Az egyik mód, hogy egyszerűen a levegő segítségével összekötjük őket, a másik, hogy nyelvvel szétválasztjuk. Egy sorozat első hangját azonban mindig nyelvvel kell indítani. A hangmagasságot az ajaknyílás méretével szabályozhatjuk, a nyelv a rezgés, azaz a hang indulásának időpontját határozza meg. Mivel a hangmagasság az ajaktól függ, fontos, hogy a hang indítása előtt az ajkak már a megfelelő pozícióban legyenek. Amikor az ajkak és a hangszer együtt rezeg, a nyelvnek a leggyengébb mozgása is elegendő. Ahhoz, hogy a hang szép legyen, a megfelelő ajakbeállítás szükséges minden egyes hangnál. Szükséges épp ezért a rézfűvósoknak az ajakrezgést önmagában is gyakorolni. Ugyanilyen fontos lehet a fűvókázás, ilyenkor is gyakorolhatjuk a hangindítást.

Hangindításkor, miután levegőt veszünk, és azt rekeszizommal megtartjuk, a nyelv előre és felfelé mozdul, elzárva ezzel a levegő útját. Amikor a hangot indítani akarjuk, a nyelv hegyét leengedjük, ezzel megszűnik a zár, és a levegő kitódulhat az ajkak között a hangszerbe. A nyelv hegyét minden alkalommal arra a pontra kell érintenünk, ahol a felső metszőfogak a fogínnyel találkoznak. Egyedül a sforzando-nál más a helyzet, ilyenkor Philip Farkas szerint a nyelv hegyét a fogak közé kell helyezni.⁷ Legato játéknál lágyabban kell indítani, staccato játéknál pedig határozott hangindítás, és rövid, egymástól jól elkülönülő hangok szükségesek.

A nyelvnek tehát fel-le irányban kell mozognia, a nyelv törzse viszont mozdulatlan, csak a nyelv hegye mozog. Rézfűvós hangszereken is használatos a duplanyelv (t-k, d-g), és a triplanyelv (t-t-k, t-k-t, d-d-g, d-g-d).

Szájüreg

Nagyon fontos még a szájüreg helyzete. Fűvás közben alapvetően törekedni kell arra, hogy úgy álljon a szájüreg, mintha Ó betűt akarnánk képezni, legyen tehát a szájüreg öblös. Ez, és a leeresztett állkapocs segít megtartani az ajaknyílás magasodó ívét, és erőteljes, tiszta hangot létrehozni.

⁷ A rézfűvósjáték művészete, 48. oldal

Kötésnél folyamatos légoszlopra van szükség, az ajkak csúszkálása segít váltani egyik hangról a másikra. Ennek azonban gyorsan kell történnie, mert egy nagyobb ugrásnál a közbeeső felhangok is megszólalhatnak, ha túl lassú az ajkak mozgása. Felfelé kötésnél segít egy gyenge léglökés, lefelé kötésnél pedig a légnyomás csökkentése. Itt szintén fontos szerepe van a magánhangzóknak, ezeket a léglökéseket ugyanis nem a rekeszizmokkal valósítjuk meg, hanem a szájüreg formálásával. (A támaszt természetesen alkalmazni kell a fentebb leírtak szerint.) Természetesen fontos, hogy az mindig öblös legyen, de ezen kívül mély hangoknál érdemes minél jobban az Ó betű helyzetére törekedni, középfekvésben az Á betű, felső regiszterben pedig az Í betű képzése segít. Í betűnél a nyelv hátsó része magasabb boltívet alkot. A hátsó ív megváltozásával változik a szájüreg levegőbefogadó képessége. A felfelé ívelésnél több levegő jut a szájüregbe, ez biztosítja a szükséges nyomást. Egy felfelé kötésnél tehát két dolog történik: az ajkak glissandóznak felfelé, a nyelv helyzete pedig Ó-ról Í-re változik.

Gyakorlás

Az a helyes ajaknyílás, amelyet az izmok akkor is megtartanak, ha nem megy át rajta levegő. A szájizmok tehát játék közben folyamatosan dolgoznak, és a rekesznek is edzésben kell maradnia, hogy minden fekvésben biztonsággal tudjunk játszani. Éppen ezért, a sportolókhoz hasonlóan a rézfúvósoknál is fontos a rendszeres, azonos mennyiségű és magas minőségű edzés, azaz gyakorlás.

„Hogy mennyit gyakoroljunk, mennyit egyszerre, és milyen gyakran – szokásos kérdések. Koncertnapokon bölcs dolog csupán egy könnyű gyakorlást végezni, máskorra viszont azt javaslom, gyakorolj többször, és rövidebb, nagyon koncentrált időtartamokban. Napi három óra összesített gyakorlási idő jónak mondható (Ne felejtse el levonni az összes pihenőt, amikor összeadod az időt). Négy óra már fantasztikus, ha eloszlik a teljes napra. Sajnos az ajkak nem ismernek különbséget vasárnap és hétköznapiak között. Egy nap kihagyás néha szükséges, de havonta négy „vasárnap” tapasztalatom szerint túl sok. Az önbizalom szenvedheti meg, ha egy-két „vasárnap” után a hangok bizonytalanul szólnak, pontosságod ingatag, dinamikád felett elvesztetted az uralmat, és állóképességed korán elhagy. Ha vissza is térsz újra a korábbi szintre néhány nap múlva, a tudatalattiban károsodhatott az én-képed. A

lámpaláz és idegesség legjobb ellenszere, hogy legyünk mindig a lehető legjobb formában. Jól készülj fel azzal, amit elő kell adnod. Tehát a rendszeres és sűrű gyakorlás a legfőbb „titok” – a pozitív gondolkodás, konstruktív hozzáállás és néhány apróság mellett...”⁸

Ugyanilyen fontos szerepe van a reggeli bemelegítésnek, azaz befűjásnak is.

⁸ Gondolatok arról, hogyan kürtöljünk jól, 31. oldal

A furulya játéktechnikája

Légzés

Vannak, akik úgy gondolják, hogy a furulyánál nem fontos, hogy hogyan lélegzünk, hogy tartjuk a szánkat, és mivel nem igényel sok levegőt, azt csupán a tüdő felső részébe kell venni, azaz nem használjuk a fúvósoknál kötelező támaszt. Közismert mondás, hogy a furulya még a mozgó vonat ablakából kitartva is megszólal. Ezek az állítások sarkalltak arra, hogy átolvassam a furulyások módszertankönyvét és leírom a helyes technikát. Walter van Hauwe szerint *„egy gazdag, színes és személyes hangzás eléréséhez a tiszta és hatásos légzési rendszer elengedhetetlen”*.⁹ A légzőizmok használata elősegíti a jobb hangminőséget, ezen kívül megkönnyíti a differenciált artikulációt.

- **Belégzés**

Hauwe Farkashoz hasonlóan leírja, hogy kétféle légzési módot különböztethetünk meg: felső légzést, és rekeszizom-légzést. Előbbinél belégzéskor a mellkas kitágul, és a levegő a tüdőlebenyek felső részét tölti meg. Ilyenkor a fej és a váll megemelkedik. A rekeszizom-légzésnél, vagyis a mélylégzésnél a rekeszizmot és a hasizmot használjuk, így nagyobb teret adunk a tüdőlebenyek alsó részének. Jó tudni, hogy a nőknél ezek a légzéshez használt izmok magasabban helyezkednek el, mint a férfiaknál.

Bár sok játékos a kétféle légzést kombinálva használja, Hauwe a második légzési formát ajánlja, mert az *„nagyobb térfogatot nyújt, könnyen ellenőrizhető, a géget lazábban tartja, és biztos, megbízható támogatást jelent a légoszlopnak”*.¹⁰ Fontos, hogy mindig csak annyi levegőt szívjunk be, amennyi az adott frázis eljátszásához szükséges.

A furulyások a mélylégzésen belül különbséget tesznek rekeszizom-légzés (oldallégzés) és hasizom-légzés (frontlégzés) között. Előbbinél a levegőt hátul, csípőtájékon érezzük, utóbbinál pedig elől, a has környékén. Játék közben általában a frontlégzést kell használni, az oldallégzés csak támogatja a frontlégzést. Belégzésnél mindkét légzési

⁹ A korszerű furulyaiskola I., 31. oldal

¹⁰ A korszerű furulyaiskola I., 32. oldal

mód egyidejűleg fordul elő. Ezért fontos, hogy érezzük külön a rekeszizmunkat, valamint a hasizmunkat, így megtanulhatjuk a kettőt kombinálva használni. A belégzésnek az adott tétel tempójában kell történnie, de mindenképpen gyorsan, így egyidejűleg kell oldal-és front légzést használni. Egy futam közben sokszor szükséges a gyors belégzés. Mindemellett azonban nagyon fontos, hogy a gége szabad, laza legyen.

- **Kilégzés**

Kilégzésnél a légzőizmok nem ernyedhetnek el, azoknak végig feszesnek kell maradniuk. Itt a levegőnek először „előlről” kell távoznia (frontlégzés), a rekesz ezalatt végig tartja a még bent lévő levegőt, azaz támaszt. A kilégzés akkor fejeződik be, ha a tüdő minden részéből kifújtuk a levegőt. Fontos, hogy a kilégzés végén se lazítsuk el az izmokat, hiszen akkor lehetetlen gyorsan belélegezni, mivel az egész izomköteget újra meg kell nyújtani. A feszesen tartott légzőizmok egy vákumot állítanak elő, amit gyorsan meg lehet tölteni levegővel.

A tüdőből a levegőnek folyamatosan áramolnia kell, de csak annyi levegő hagyhatja el a tüdőt, amennyi éppen szükséges, ehhez pedig elengedhetetlen, a rekeszizom és a hasizom használata, amellyel a légnyomást szabályozhatjuk. Aki nem használ helyes technikát, annál túl sok levegő érkezik a hangszerbe, amit a torok szűkítésével, vagy az orron való kilégzéssel lehet csak korrigálni.

Amikor levegőt fújunk egy fúvós hangszerbe, a levegő nem lineárisan, hanem örvényekben áramlik. A furulyánál használatos kis légnyomás miatt azonban ennek fokozott jelentősége van. Ennek következtében ugyanis ugyanazon a hangszeren többféle hangszínt tudunk létrehozni, emellett a levegőt is jobban be tudjuk osztani, ami lehetővé teszi, hogy egészen hosszú frázisokat tudjunk egy levegővel, vagyis egy-egy hang kihagyása nélkül eljátszani. Ennek különösen nagy hasznát vesszük például Vivaldi és Bach műveinek játszásakor.

- **Ellenállás**

A fúvós hangszereknél a levegőt általában vagy egy szűk csatornán (oboa), vagy egy szűk csövön (trombita) kell átfújni, de a furulyánál ez másképp működik. A levegőt ugyanis egy lyukon, azaz a szélcsatornán kell keresztül vezetni. A lábium éles pereméhez érve a levegő kettéoszlik: az egyik fele kiáramlik az ablakon a síp felső részén, a másik fele pedig végigáramlik a hangszeren. A szép hanghoz ügyelni kell a kifelé és a hangszerbe áramló levegő helyes arányára, valamint irányára is. Ettől függ a hangszín és a dinamika. Ez csak a légnyomás szabályozásával lehetséges, a túl kevés vagy sok levegő negatívan hat. Az ajkakkal tehát nem tudjuk a hangminőséget vagy légoszlopot befolyásolni. A szájnýílás helyett itt a szélcsatorna automatikusan gyorsítja a levegőt.

A nyelvgyök szintén nem lehet feszes, mert úgy lehetetlenné válik a megfelelő mennyiségű levegő kibocsátása, emellett az artikuláció használatát is lényegesen megnehezíti, ami pedig a furulyajáték egyik legfontosabb alkotóeleme, de erről részletesen lesz szó a későbbiekben.

A légáramot a furulyások is csak a nyelvükkel akasztják meg, de nem olyan egyszerűen, mint a más fúvós hangszereken játszóknak, mert a furulyánál nagyon lényeges a differenciált nyelvütés.

Különbség, hogy amíg más fúvósok a magas hangokat jelentősen fokozott támasszal hozzák létre, addig a furulyánál a légnyomás jelentősen nem változtatható meg, a hangmagasságot a nyelv robbanásai befolyásolják, amit a rekeszizom csak kis mértékben támogat meg. Magas hangoknál tehát keményebb artikulációt kell használni.

Szájüreg

A hang a furulyában a lábiumnál keletkezik, ezért az ajkainkkal nem tudjuk a hangszínt befolyásolni, mégis alakíthatunk rajta a légnyomás kismértékű megváltoztatásával. A gyors légáram vékony hangot, egy lassú légáram pedig egy vastagabb hangzású hangot eredményez. Ha tehát a hangszínen akarunk változtatni, a szájüreg lehet a segítségünkre. Ez ugyanis olyan, mint egy kiegyenlítő tartály. Alapvetően a tüdő alsó

lebenyében és a szájüregben a légnyomás ugyanakkora, de rövid ideig képesek vagyunk arra, hogy nyomáskülönbséget hozzunk létre. Megnövelt szájüreg következtében ugyanis a levegő lassabban áramlik, így egy eléggé szép, telt hangszínt kapunk, valamint a hang magasságát is befolyásolni tudjuk.

Szájtartás

„Az ajak két részből áll. Egy lágyabb, szájüreg felé eső, és egy kevésbé lágy részből, melyet akkor látunk, ha a száj zárt alaphelyzetben van. A furulya fúvókája pontosan e két ajakrész határán nyugszik, és az alsó ajak könnyedén a fúvókára záródik.”¹¹ A felső ajaknak viszonylag lazának kell lennie, de nagyon fontos, hogy a száj minden irányból pontosan a fúvókára záródjon, nem lehetnek tömítetlen rések. Az ajkakat olyan lazán és természetesen kell tartani, hogy a levegő a fogak és az ajkak között áramolhasson. Az állkapcsot nem kell lesüllyeszteni. Az ajkak és az állkapocs azonban csak akkor tud laza maradni, ha az arcizmainkat sem feszítjük meg. Furulyázásnál tehát a többi fúvóssal ellentétben követelmény a minél lazább izomzat a fej és a nyak minden területén.

Hangindítás, artikuláció

A fúvós kifejezőeszköze a nyelv. Ez fokozottan igaz a furulyára, ahol a többi fúvóssal ellentétben nem csak az elválasztott hangoknál kell artikulálni, ezért azt nem intézhetjük el csupán egyetlenegyféle, vagy egy keményebb és egy puhább nyelvütés használatával. A kezdő furulyás minden hangot T betűvel indít meg, később T betűt használ súlyra eső hangok esetén, és D betűt súlytalan hangoknál. Ezeket a fog és az íny találkozásánál képezzük. Kötésnél a lágy R és az L betű használatos, amelyek attól lágyabbak, hogy hátrébb képezzük őket, de kisebb hangközöknél olykor lehetséges csupán levegő segítségével kötni. Egy rutinos játékos tudja, hogy melyik ritmusképletnél és hangpárnál mely hangzókat milyen sorrendben kell kombinálni ahhoz, hogy a tagolás érthető és kifejező legyen. Gyors játéknál a furulyások is előszeretettel használják a duplanyelvet, illetve szívesen kombinálják azt az előbbi hangzókkal (például négy egymást követő tizenhatodnál: T-R-D-G). Hármás lüktetésnél természetesen a triplanyelv (pl. T-G-D) segít a gyors játékban, de ennek is van egy kizárólag furulyán és

¹¹ A korszerű furulyaiskola I., 13. oldal

barokk fuvolán alkalmazható változata, a D-D-L, amit azonban nem minden furulyásnak van türelme kigyakorolni. Ezt az artikulációt gyors futamoknál és passzázsoknál szokás használni. Az artikulációnál viszont minden esetben figyelni kell arra, hogy a nyelv egy helyben maradjon, és csak a hegyét mozgassuk lazán, könnyedén.

A furulyázásban tehát a legnagyobb nehézség minden pillanatban a helyes artikuláció használata, és a nyelv mozgásának teljes összehangolása az ujjak mozgásával, mindeközben pedig helyesen kell alkalmazni a fentebb leírt légzéstechnikát. Ha ugyanis az ujj vagy ujjak nem egyszerre vagy nem ugyanakkor váltanak egyik hangról a másikra, amikor a nyelv kimondja a megfelelő artikulációt, a hangok értelmetlenül összemosódnak. Érdemes tehát egy új darab tanulásakor először kottával a kézben átgondolni az artikulációt, és ha azt már el tudjuk mondani magunkban, akkor lehet a hangszert kézbe venni és a fogásokat az artikulációval összehangolva kigyakorolni.

Gyakorlás

A többi hangszerrel egyetemben, a furulyásoknál sem elengedhetetlen a rendszeres gyakorlás. Karban kell tartanunk ugyanis a helyes légzési technikát, amihez a hasizomnak és a rekeszizomnak dolgoznia kell. Mivel a hangszínen a légáram sebességének megváltoztatásával tudunk alakítani, a légzéshez használt izmok eltunyulása a hangszín minőségének csökkenéséhez vezet. A gyakorlás hiányától ellustult nyelv nem képes a szép és tiszta artikulációra, az ujjak pedig hosszú kihagyás után sokszor még egy sok éve aktívan furulyázó esetében sem engedelmessé válnak, így egy-egy frázis tiszta és megfelelően tagolt eljátszása lehetetlenné válik. Az ujjak, különösen a bal hüvelykujj, nagyon finom motorikus mozgást kell, végezzen. A trillákhoz nagyon gyors ujjmozgásra és elegendő mennyiségű levegőre van szükség. A furulya az ellenállás hiányából fakadóan rendkívül virtuóz hangszer. Érdemes tehát rendszeresen gyakorolni, és a gyakorlást érdemes minden alkalommal pár perc skálázással kezdeni, ez ugyanis felébreszti a nyelvet és az ujjakat, valamint emlékeztet a helyes légvezetésre. Ha a hangok már tisztán, felesleges zörejek nélkül követik egymást minden artikulációnál, kezdődhet a komoly munka.

Összehasonlítás

Légzés

A fent leírtakból láthatjuk, hogy alapvetően kürtölésnél és furulyázásnál is mélylégzést kell alkalmazni, amikor a rekeszizom és a hasizom segít szabályozni a levegőt. A belégzés mindkét hangszerezen gyorsan kell, hogy történjen, és a légzőizmok a kilégzés végén sem ernyedhetnek el. A toroknak és a nyelvgyöknek szintén mindkét esetben lazának kell maradnia.

Magas hangok képzésénél kürt esetében egyaránt fontos az intenzív nyelvhasználat, és a fokozott támasz. Furulyán a magas hangokat főleg erős nyelvütéssel, de ezt támasszal megsegítve hozzuk létre.

Szájüreg

A szájüreg mindkét hangszernél fontos szerepet tölt be, hiszen ennek tágításával és szűkítésével változik a légnyomás. A kürtnél ez a mély és magas hangok képzésénél lényeges, furulyánál pedig, a kürttel egyetemben a hangszín szabályozása miatt fontos.

Szájtartás

Ez az a pont, ahol láthatóan jelentős különbség van a két hangszer technikájában. A kürt esetében az ajkak a fogakhoz simulnak, pontosan szemben állnak egymással, az arc- és szájizmok feszesek, az áll pedig lefelé és kifelé ível. A szájnylás alakja szintén nagyon fontos és érzékeny pont, a mérete pedig folyamatosan változik. Alapvetően azonban kisméretű nyílásról van szó, ezért a levegővel szembeni ellenállás igen nagy.

A furulyánál azonban nincs szükség erre a „rézfúvós maszkra”, hanem éppen ellenkezőleg, a lehető leglazább száj- és arcizom a helyes. A fogak és az ajkak között a levegő folyamatosan áramlik, és mivel az áll is laza, nem kell lehúzni, sem előretolni. A szájnylás itt adott, hiszen a furulyának a sípját kell csak körbefogni. Alakja és mérete nem változik, hiszen nincs szerepe a hangképzésben. Ennek következtében a rézfúvósokra jellemző levegővel szembeni ellenállásról sem beszélhetünk.

Hangindítás

A közös a két hangszerben ezen a téren az, hogy mindkettőnél használatos a T betű, amelyet ugyanott kell képezni. A különbség annyi, hogy amíg a rézfúvósok csak levegővel kötnek, addig a furulyások a kötéseknél is valamilyen puhább artikulációt használnak, amit hátrébb képeznek.

Tanárok és művészek véleménye

Dobi Imre harsonából szerzett főiskolai diplomát, ez után pedig lehetősége nyílt arra, hogy kiegészítő szakon elvégezze a furulyát is. Jelenleg a Miskolci Nemzeti Színház harsonása, valamint a miskolci Egressy-Erkel Zeneiskola fúvós tanszékének vezetője. Egyaránt tanít furulyát, harsonát, tenorkürtöt, és kamarazenét. Ő a vezetője az iskola Big Band együttesének, és aktívan segédkezik a szimfonikus zenekar munkájában is. Kiemelkedő tanári teljesítményét már számos zenei versenyen elismerték.

„Néhol az a tévhit járja, hogy a furulya azért káros, mert a levegőt csak a tüdő felső részébe kell venni. Ez szerintem helytelen. Aki ezt állítja, lehet, hogy olyan "szuper jó" tanára volt, hogy nem tanította meg a helyes légzésre. Ezt nem kell a furulyára fogni. Bármilyen hangszernél lehet rosszul venni a levegőt. Ez csak tanári hiba.

Szóval a légzésnek semmiféle negatív hatása nincs a furulyázás után. Sőt! A rézfúvós hangszereken van egyfajta ellenállás, átpréseljük az ajkaink között a levegőt (gondolok itt a brúzölésre), ami a furulyánál nincs. A levegő folyamatosan áramlik a hangszerbe. Tehát sokkal jobban megtanít a folyamatos levegővezetésre.

A másik dolog a hangindítás. Az, hogy a csúnya, nem konkrét nyelvindítás a furulyás előtanulmányok miatt lehet, véleményem szerint szintén téves feltételezés. A tanár hibája, hogy nem tudja azt, hogy hol képezzük a "T" betűt. Meg kellene tanítani a rézfúvós tanárokat arra, hogy mi is az az artikuláció. Különböző erősségű mássalhangzók használata.

Ami viszont mindenféleképp a furulya javára dönt, az a zene. Konkrétan a barokk zene előadásmódja. Hallgatom a rézfúvós diplomakoncerteken a szebbnél szebb barokk darabokat (átiratokat), és kis túlzással (tényleg csak kicsi) kevés közül van a barokk előadásmódhoz. Erről nem mi a diplomázók tehetünk. Nem tanultunk barokk zenét.

Hibák alatt értem:

- trillák,
- zongorakíséret csembaló helyett,
- tempók (a legtöbb szonáta mind táncjáték),
- kötőívek,
- hangsúlyok,
- hemiola.

Ez csak az én véleményem: de miért is játszunk a diplomakoncertünkön barokk darabot? Szerintem nem sok hasznát vesszük a színházban, vagy egy zenekarban. De nem akarom átírni a tantervet, csak ha már barokkot kell játszani, akkor tanítsák meg azt is, hogy hogyan kell előadni.”

Kulcsár Ildikó 2004-ben sikeresen felvételizett a miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola harsona- és furulya szakára. Két évvel később úgy döntött, hogy szeretne csak egy hangszerre koncentrálni, ezért abbahagyta a furulyázást. Jelenleg a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem harsonaszakos hallgatója, valamint a Miskolci Szimfonikus Zenekar tagja.

Interjú:

Én: Dolgozatot írok arról, mi a különbség a rézfúvós hangszerek és a furulya játéktechnikája között. Arra keresem a választ, káros-e egyik a másikra, esetleg van-e előnye annak, ha valaki mindkettőn játszik.

Ildikó: Ez egy nehéz téma. Szerintem károsnak semmiképpen sem káros. Nekem igazából probléma (vagy nem is tudom, hogy ez probléma-e) annyi volt, hogy amikor furulyáztam, akkor egy idő után ugyanazt a levegőmennyiséget használtam, mint a harsonánál. Ezáltal nem igazán tudtam halkán játszani, és játék közben az orromon kellett kifújni a fennmaradó levegőt. Igaz, ennek előnye is volt, mert több sort is kibírtam egy levegővel.

Én: Az ansatzodat nem befolyásolta semmilyen irányban?

Ildikó: Abszolút nem.

Én: Egyetértesz azzal, hogy a furulyánál is kell támaszt használni, csak a levegő mennyiségének kell kevesebbnek lennie?

Ildikó: Igen, persze, hiszen a furulyán is kell valamilyen szinten hangot képezni, és az nagyban függ a rekesz-támasztól.

Én: Szerinted jó dolog, ha egy növendék furulyán is tanul, mielőtt valamilyen rézfúvós hangszeren kezd játszani? Miért?

Ildikó: Természetesen jó dolognak tartom, mert igazából azért kezdenek a rézfúvósok furulyán, hogy tisztában legyenek a hangokkal, szokják a kottaképet, megismerjék azokat a zenei dolgokat, amiket majd a későbbiek során is tudnak hasznosítani. És persze azért is hasznos, mert megtanulnak valamilyen szinten levegőt vezetni. Rézfúvós hangszereken sokkal nehezebb kivitelezni, hogy egyenes hangot fújjon a gyerkőc, és hogy minél több hangot kibírjon egy levegővel, de kezdetnek nagyon jó, hogyha ezen a "kis" hangszeren ki tudják ezt próbálni, és meg tudják alapozni a későbbi tanulmányaikat. Emellett, ha valaki trombitán vagy kürtön tanul tovább, annak már nem lesz szokatlan, hogy az egyes hangokhoz tartozó fogásokat megtanulja. Tapasztalatom szerint, akik elkezdenek valamelyik hangszeren játszani, azoknak nagyrészt nehézséget okoz a billentyűk különböző kombinációkban történő lefogása. Viszont, akik furulyán kezdik, könnyebben veszik ezt az akadályt, mivel ott is az ujjukat használják.

A hátrány annyi, hogy mivel egy rézfúvós hangszer megszólaltatásához sokkal több levegőre van szükség, mint a furulyázáshoz, azt a gyereket, aki furulyázott egy rézfúvós hangszer tanulása előtt, nagyon nehéz rávenni arra, hogy annyi levegővel fújjon, amennyivel csak tud.

Doma Istvánné a miskolci Egressy-Erkel Zeneiskola nyugalmazott kürt- és furulyatanára. Munkája során mindkét hangszer tanításában kiemelkedő munkát végzett.

„Nem tudom, ki állítja azt, hogy a furulyához más légzéstechnika kell, mint a fúvós hangszerekhez általában. Nagy a baj, ha egy furulyás nem rekeszlégzést használ. Pontosan olyan fontos a támasztás, mint a többi hangszernél. Miért kellene a tüdő felső részébe venni a levegőt? Ez eleve egy merevséget okoz, azon kívül sokkal nehezebb a levegő kiáramlásának a kontrolálása, ami a furulyánál különösen fontos. Mivel a furulyán való játékhoz nagyon fontos a teljes lazaság, nem hiszem, hogy egy olyan növendék, aki csak a tüdő felső részébe kapkodja a levegőt, szépen, kiegyensúlyozottan tudna furulyázni. Nekem volt olyan növendékem, aki furulyázás után kezdett el kürtöt tanulni, és a légzés nem okozott problémát. Lehet, hogy a hangindításban ez okozhat némi gondot, de én ezt sem látom problémának. Sokévi kürtölés után kezdtem furulyázni, és semmi nehézséget nem okozott a másfajta hangindítás. És ezzel nemcsak én vagyok így. Természetesen, tudatosan kell a légzést és a hangindítást is kezelni. Ha az ember a kürtöt veszi a kezébe, biztosan nem akar furulyás technikával hangot indítani, és fordítva. Ettől függetlenül, a furulyázás után a rezes hangindítás bizonyára nehezebb, és ugyanakkor az is előfordulhat, hogy a furulyán valaki „kürtölni” akar. De azért van a tanár, hogy ezt időben helyre tegye. Számomra ez egy álprobléma. Akkor ilyen alapon egy hegedűs sem tudna megtanulni például nagybőgőzni, mert más a technikája a két hangszernek. A legfontosabb szerintem mindkét hangszeren a tudatosság. Nem szabad, hogy a beidegzések irányítsák a két különböző hangszeren való játékot. Mindig tudatosan vegyem a kezembe egyik, vagy másik hangszert, alkalmazva azt a technikát, amellyel az adott hangszer megszólaltatható. Én úgy gondolom, ezt a problémát azok vetik föl, akik szemében a furulya a mai napig nem igazán hangszer.”

Félegyházi Bence a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapesti Tanárképző Intézetében szerezte meg trombitatanári és kamaraművész diplomáját. 2000 óta furulyát és trombitát tanít a budapesti Tóth Aladár Zeneiskolában. Emellett szívesen játszik régizenei együttesekben is.

„Szerintem nem ártalmas a furulya, mint "előkészítő hangszer", sőt!

A kezdeti lépések arról szólnak, hogy fölterképezzük, és néven nevezzük, amit amúgy is tud egy kisgyerek. Mert énekelni általában tudnak így-úgy a gyerekek. A kezdeti elméleti lépések tehát a meglévő zenei ismereteken alapulnak. Aztán, ha már tudjuk, hogy ezek mifélek, mehetünk tovább, hangszeres, technikai kérdések felé. (Manapság nagy gond, hogy ezek az elemi ismeretek sajnos szinte egyáltalán nem léteznek. A gyerekek nem ismernek népdalokat, gyermekdalokat - tisztelet a kivételnek - ezért nehéz például már a szolmizálást is megtanítani.) A furulya megszólaltatása egy viszonylag egyszerű emberi "mozdulat", ezért gondolom, hogy sokkal könnyebben megtanulhat egy kezdő bizonyos törvényeket, játékszabályokat egy olyan hangszeren, ahol - legalábbis egy bizonyos szintig - a hangképzés összehasonlíthatatlanul egyszerűbb, mint a rézfúvós hangszereken. (Játékszabályok alatt értem a ritmusértékeket, az ötvonalas rendszer, és az ABC használatát az esetleg már ismert szolmizáció után, az ütemmutatók ismeretét, megértését.)

Ez nem jelenti azt, hogy szorgalmazom a furulyázást, mint előkészítő tanulmányt, de bizonyos esetekben hasznos lehet. Szerintem a furulya-oktatásnak több kárt okoz, hogy előkészítő hangszerként alkalmazzák, mint fordítva, a furulya ugyanis elbagatellizálódik ezáltal, pedig (a reneszánsz és barokk furulya) önálló hangszerként hatalmas repertoárral rendelkezik.

Saját tapasztalatok:

Nálam fordítva jöttek a hangszerek. Trombitásként a főiskolán végeztem pár év furulya speciális kollégiumot Stadler Vilmosnál. Ott emlékeim szerint nemigen esett szó légzésről, gondolom azzal nem volt gond. A barokk artikuláció kapcsán a hangindításról beszéltünk, de gondom emlékeim szerint ezzel sem volt. Valószínűleg nem is jutottam el olyan szintre, hogy legyen.

Stadler tanár úrtól hallottam azt - érdekes, hogy ez így megragadt, pedig amúgy nem sok mindenre emlékszem abból a korszakomból ilyen konkrétan - hogy a barokk időkben a trombitások használták a legtöbb, legkülönbözőbb hangindítási módot, artikulációt. Ez persze most nem tartozik ide, illetve nem szándékom "hazabeszélni". Vélhetően amúgy a barokk kürt a regisztere és nagyobb hangterjedelme miatt még több artikulációra ad lehetőséget.

Növendékek kapcsán:

Volt pár furulyás növendékem, amióta tanítok. Volt, aki kifejezetten furulyázni akart, így - mivel én voltam az adott tagiskolában az egyetlen, aki szívesen vállalt ilyen növendéket is, - hozzám került. És volt, aki túl kicsi volt a trombitához, vagy/és még nem zajlott le a fogváltás. Mivel nem vagyok "minden áron pályára kergető" típusú tanár, a zene és nem a hangszer körül forgatom a növendékeim világát, így nem erőszakoltam a furulyásokat mihamarabb trombitára, sőt többségük furulyás maradt, amíg abba nem hagyta, illetve egyikük némi trombitálás után szaxofonon folytatta. Egy esetre emlékszem, ahol trombitálni szeretett volna egy kisfiú, de tényleg olyan kicsi volt, hogy 2 évig inkább furulyáztunk. Nála nehézkesen találtunk rá az ansatz mibenlétére, de ez a fizikai adottságának, sőt talán még inkább az illető gyermek nem tagadott lustaságának volt köszönhető.

Én amúgy barokk fogású furulyával játszottam minden valaha volt furulyásomat, és hogy nem föltétlenül előkészítő célzattal, azt az is bizonyítja, hogy a furulyásaim nagyrészt - persze zeneiskolai szinten, de - furulyások is maradtak. A váltáskor nyilván nem évtizedes megszokásokat kell átalakítanunk, így aztán csak a gyermek (és a tanár) rátermettségén múlik, hogy ez mennyi időt vesz igénybe. A légzést, szájtartást nyilván át kell gyúrni ilyenkor, de hogy hogyan és mennyire, az teljesen egyedi.”

Befejezés

A fentiek és a saját tapasztalataim alapján úgy gondolom, hogy akármilyen hangszert is tanul valaki, elengedhetetlen az adott hangszeren jártas tanár, aki precízen megtanítja a helyes technikát. A levegővezetés szerintem mindkét hangszer esetében ugyanaz, a különbség csak annyi, hogy a hangszerek eltérő mérete miatt a furulyán ugyanazt a technikát kevesebb levegőmennyiség használatával kell alkalmazni. A tanárnak és a növendéknek fokozottan oda kell figyelnie az éppen szükséges levegőmennyiség használatára.

A szájtartás esetében a különbség jóval nagyobb, de itt is az a legfontosabb, hogy az adott hangszeren a tanuló a helyes technikát alkalmazza, ami a tanár aprólékosságán és a tanuló szorgalmán múlik. Ha egy tanuló párhuzamosan játszik furulyán és egy részfűvös hangszeren, és mindkét tanára figyelt arra, hogy a szájtartása az adott hangszeren a legjobb legyen, a tanulónak csak annyi a dolga, hogy figyeljen arra, hogy éppen melyik hangszer van a kezében. Jó, ha tisztában van azzal, hogy mik a két hangszer technikája közti különbségek, így ő is könnyebben ellenőrizheti magát.

Ha a levegővezetés és a szájtartás helyes, akkor a nyelvindítással sem lehet alapvetően probléma, hiszen a T és D betűt mindkét esetben ugyanott kell képezni. Én azt hiszem, hogy ha a hangindítás kapcsán valami probléma van, az a szájtartásra vagy a levegővezetésre vezethető vissza.

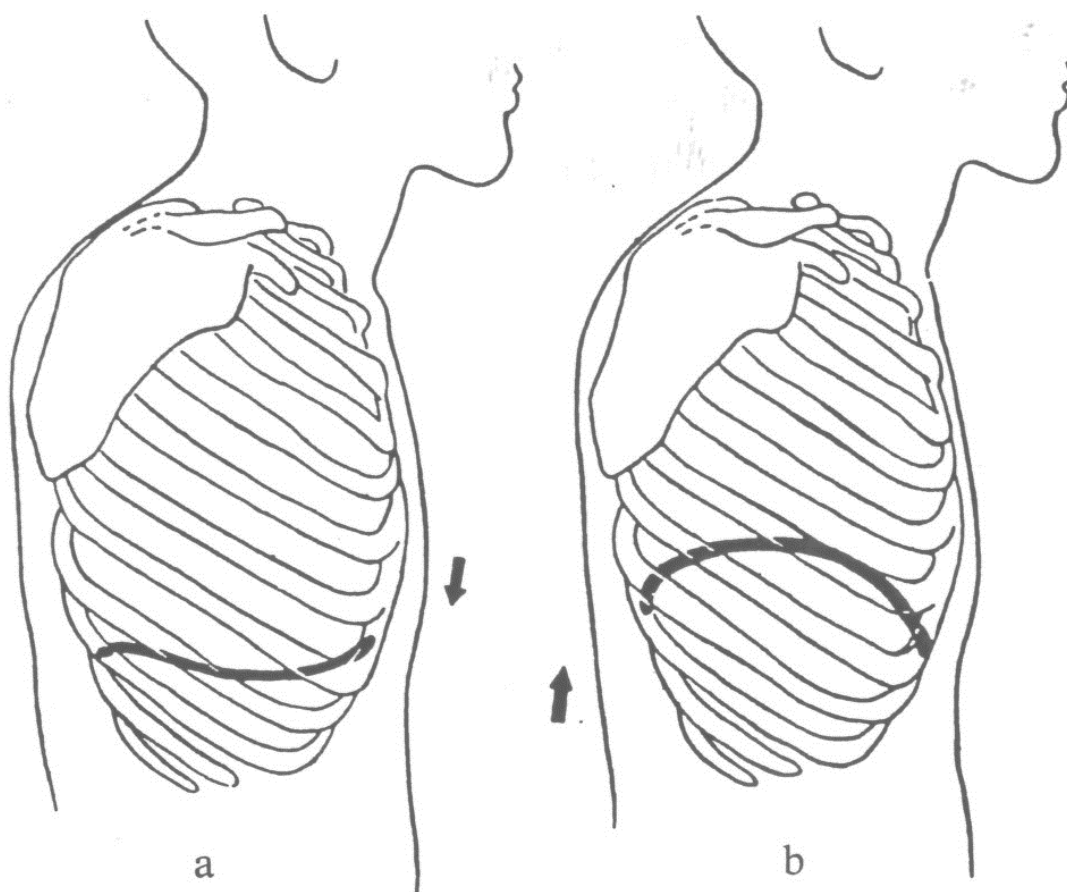
Nem gondolom tehát, hogy bármelyik hangszer tanulása rossz irányba befolyásolná a másikat. Ha a tanár lelkiismeretesen tanított, egy új hangszer tanulása mindenképp csak könnyebb lehet. A tanárok hozzáértése, és a helyes technika gyakorlati és elméleti ismereteinek aprólékos átadása azonban elengedhetetlen.

IRODALOMJEGYZÉK

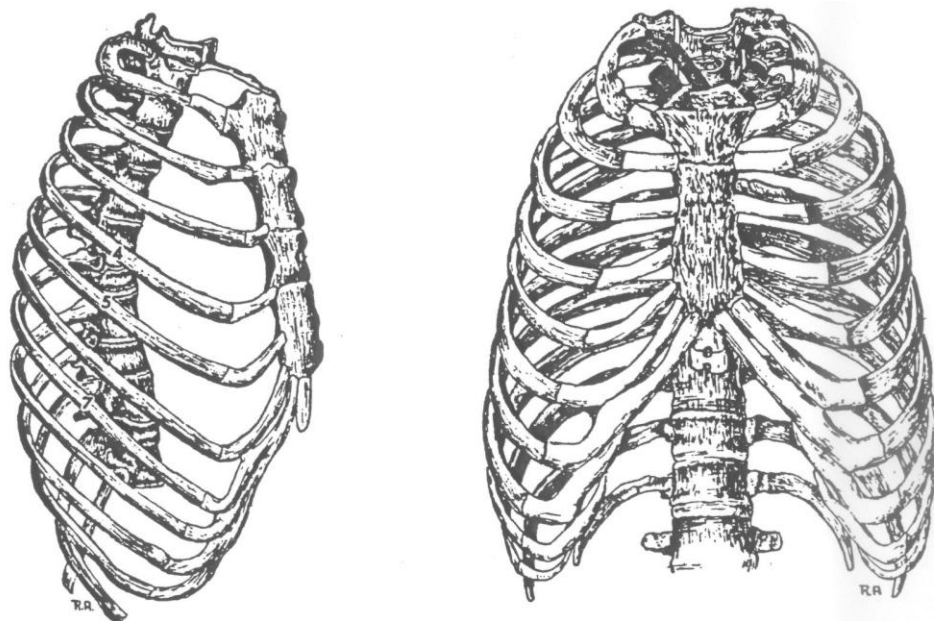
- 1. Bali János: A furulya (Editio Musica Budapest, 2007)**
- 2. Frøydis Ree Wekre: Gondolatok arról, hogyan kürtöljünk jól (Budapest, 2012)**
- 3. Philip Farkas: A rézfúvósjáték művészete (Zeneműkiadó Budapest, 1982)**
- 4. Walter van Hauwe: A korszerű furulyaiskola I. (Bertha János, Fertőd, 1994)**
- 5. Michel Ricquier: Módszertani kérdések a hangszeres pedagógiában (Matúz István)**
- 6. A kürt technikája (Gunther Schuller: Horn Technique című könyve alapján, fordította: Fülep Tamás, 1991)**

FÜGGELÉK

(A képek Philip Farkas: A rézfúvósjáték művészete, valamint Walter van Hauwe: A korszerű furulyaiskola első kötetéből származnak.)

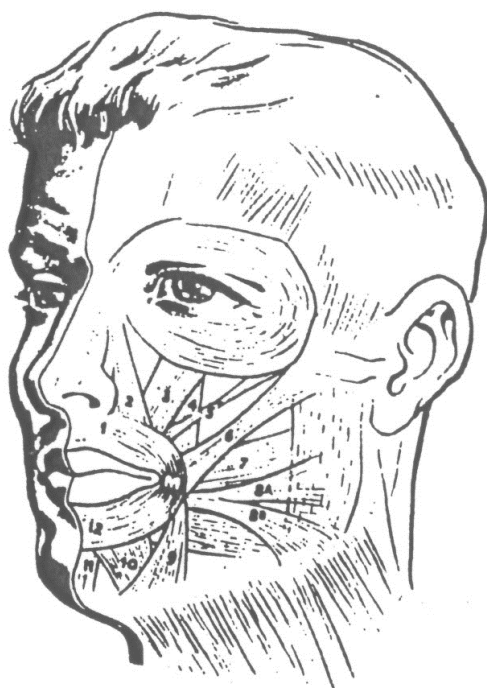

31. A rekeszizom a) belégzéskor, b) kilégzéskor. A nyíl a rekeszizom mozgási irányát mutatja.

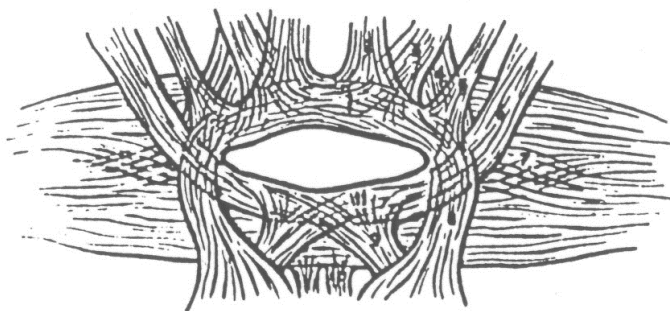
32. A mellkas csontjai oldal- és előlnézetben.

A 31. ábrát Edith E. Sproul *Science Book of the Human Body* című könyvéből vettük át a kiadó, Franklin Watts, Inc., New York engedélyével.
 A 32. ábrát a kiadó engedélyével Kimber—Gray—Stackpole—Leavell *Textbook of Anatomy and Physiology* című könyvéből vettük át. 13. kiadás.
 Copyright 1955 by The Macmillan Company.

9. Az ansatz izomzatának sémarajza oldalnézetben.

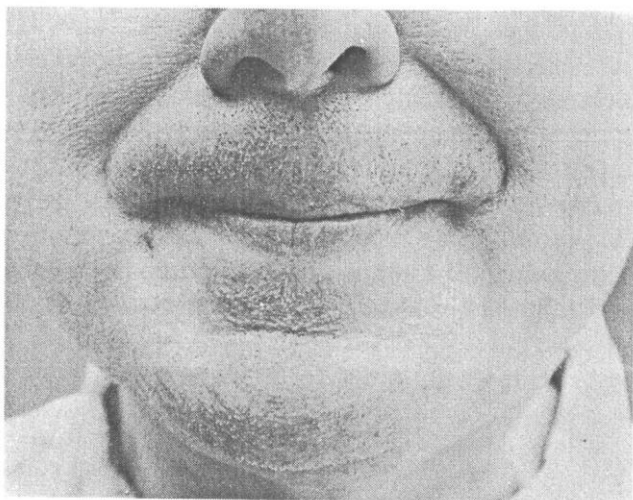
1) orbicularis oris (felső ajak-rész); 2) levator labii sup. alaeque nasi; 3) levator labii superioris; 4) levator anguli oris; 5) zygomaticus minor; 6) zygomaticus major; 7) buccinator; 8a.) risorius (masseteric strand); 8b.) risorius (platysma strand); 9) depressor anguli oris; 10) depressor labii inferioris; 11) orbicularis oris (alsó ajak-rész).

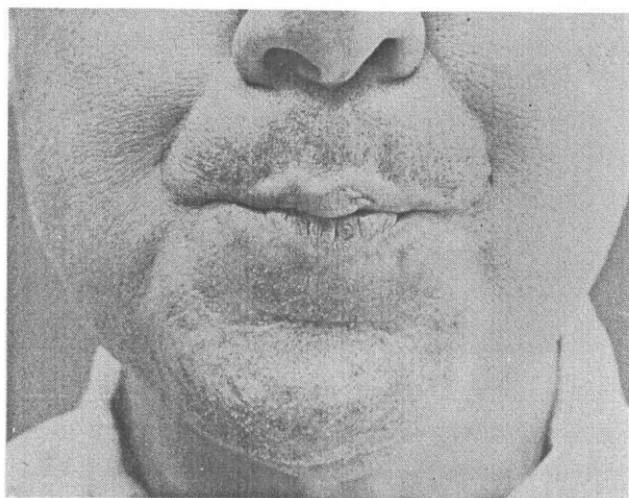
9a. Az ansatz izomzatának sémarajza előlnézetben.

1) orbicularis oris (felső ajak-rész); 2) levator labii sup. alaeque nasi; 3) levator labii superioris; 4) levator anguli oris; 5) zygomaticus minor; 6) zygomaticus major; 7) buccinator; 8) depressor anguli oris; 9) depressor labii inferioris; 10) mentalis; 11) orbicularis oris (alsó ajak-rész).

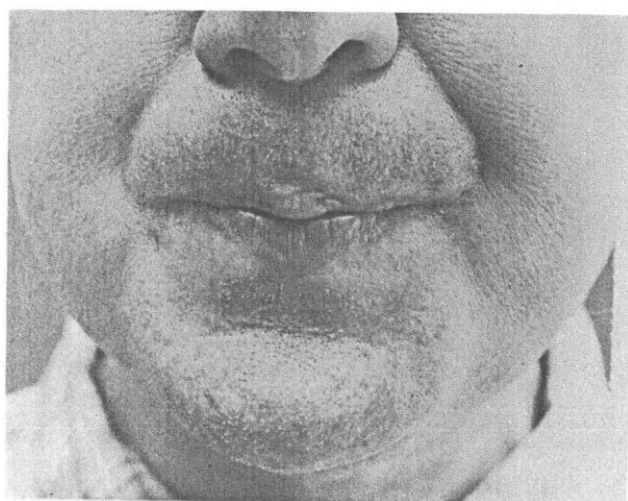
Az illusztrációk közzéléért köszönetet mondok Leslie Goddennek, a British Dental Journal szerkesztőjének, valamint Maurice M. Porternek, akinek cikkében 1952 augusztusában megjelentek.

10. Széles mosolyra széthúzott ajkak. Helytelen.

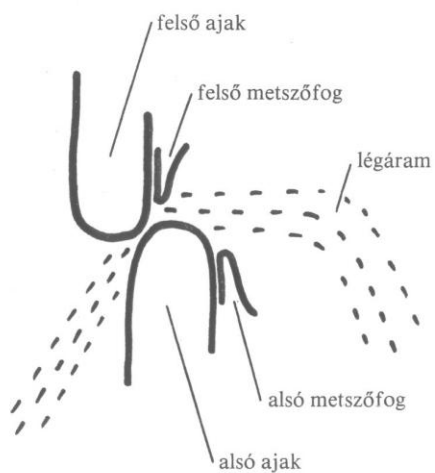
11. Túlzottan csücsörített ajkak. Helytelen.

12. Mosoly és csücsörítés kiegyenlítik egymást, az eredmény: csücsörített mosoly. Helyes.

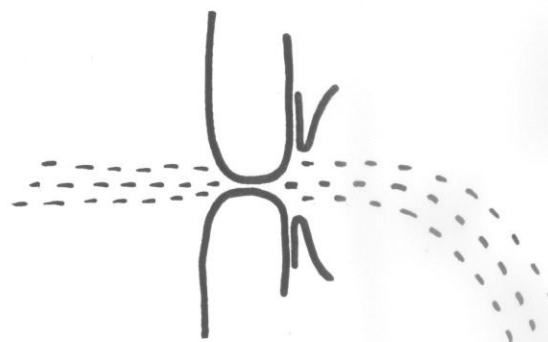
3.

A BAL PROFIL KERESZTMETSZETE

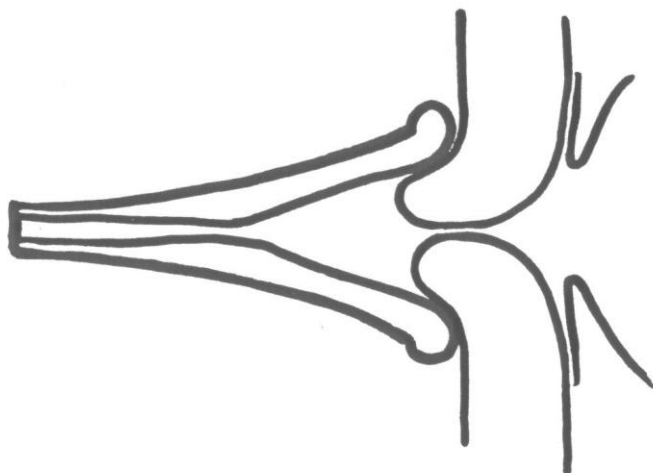
HELYTELEN

Az alsó ajak hátrahúzódik. Az alsó metszőfogak hátrább vannak, mint a felsők.

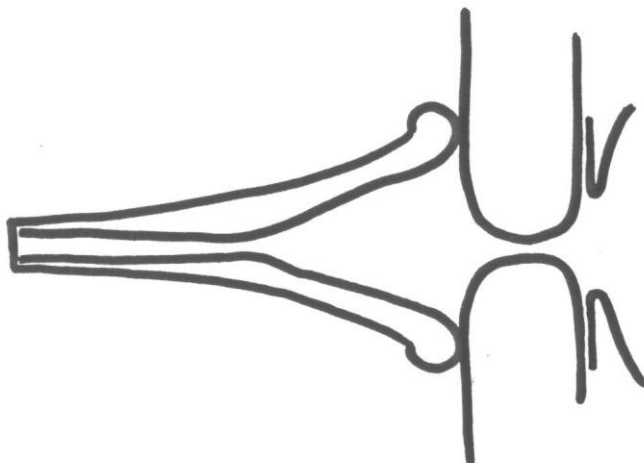

HELYES

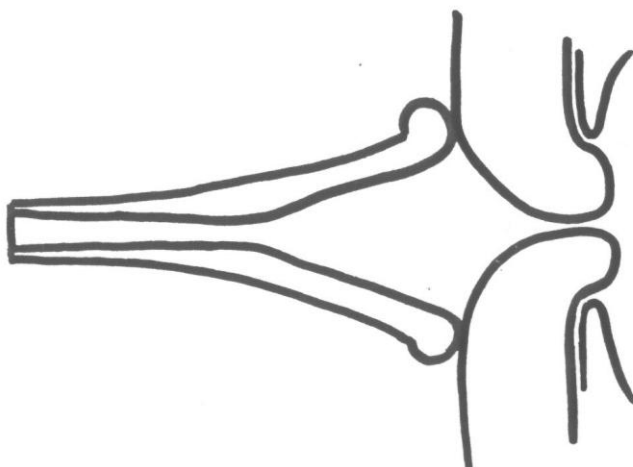
Az előretolt alsó állkapocs egymással szembehelyezi az alsó és felső metszőfogakat.

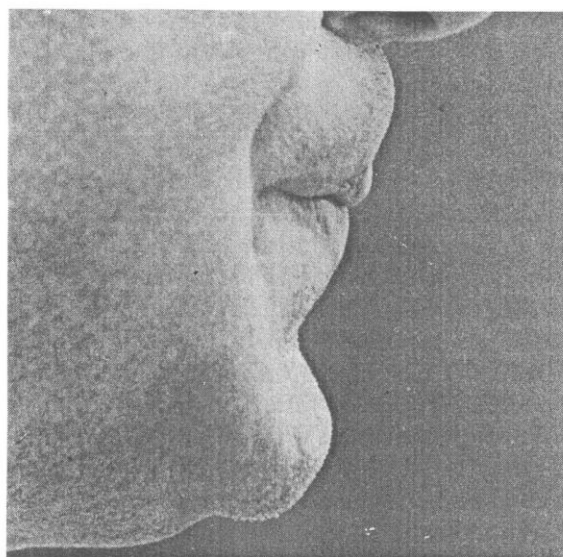
15. Helytelen. A fűvókába hatoló előrebígyesztett ajkak.

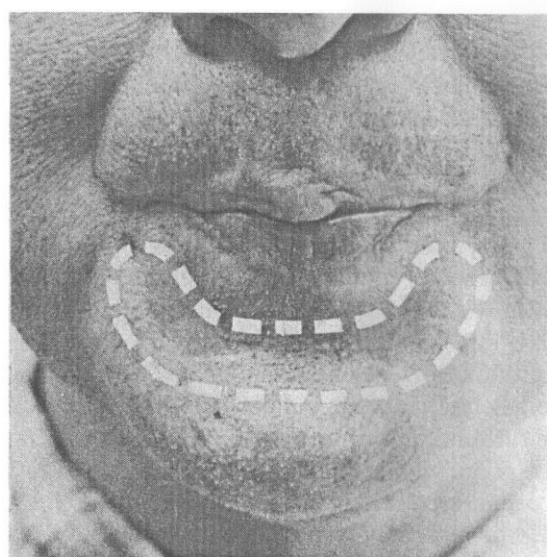
16. Helyes. Az ajkak derékszögben állnak a fűvókára.

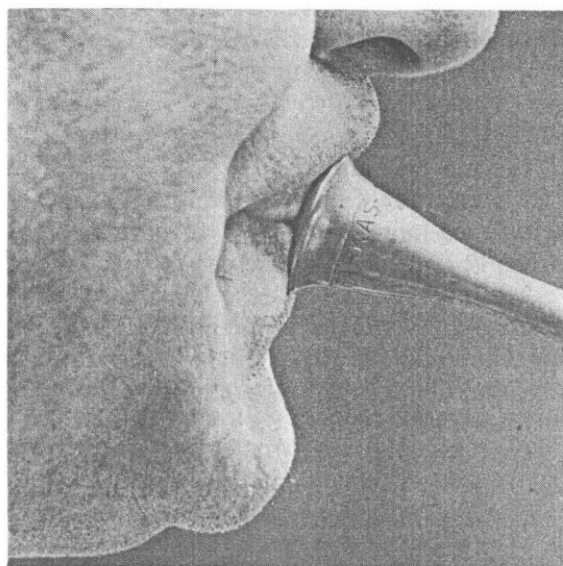
17. Helytelen. Az ajkak hátrahúzódnak a fogak fölé.

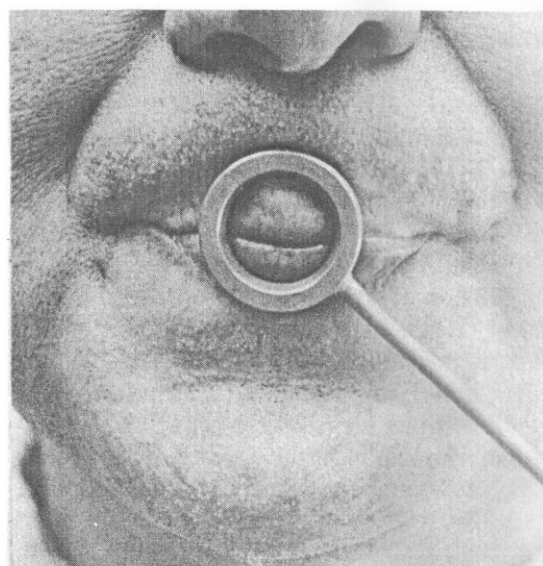
A

B

C

D

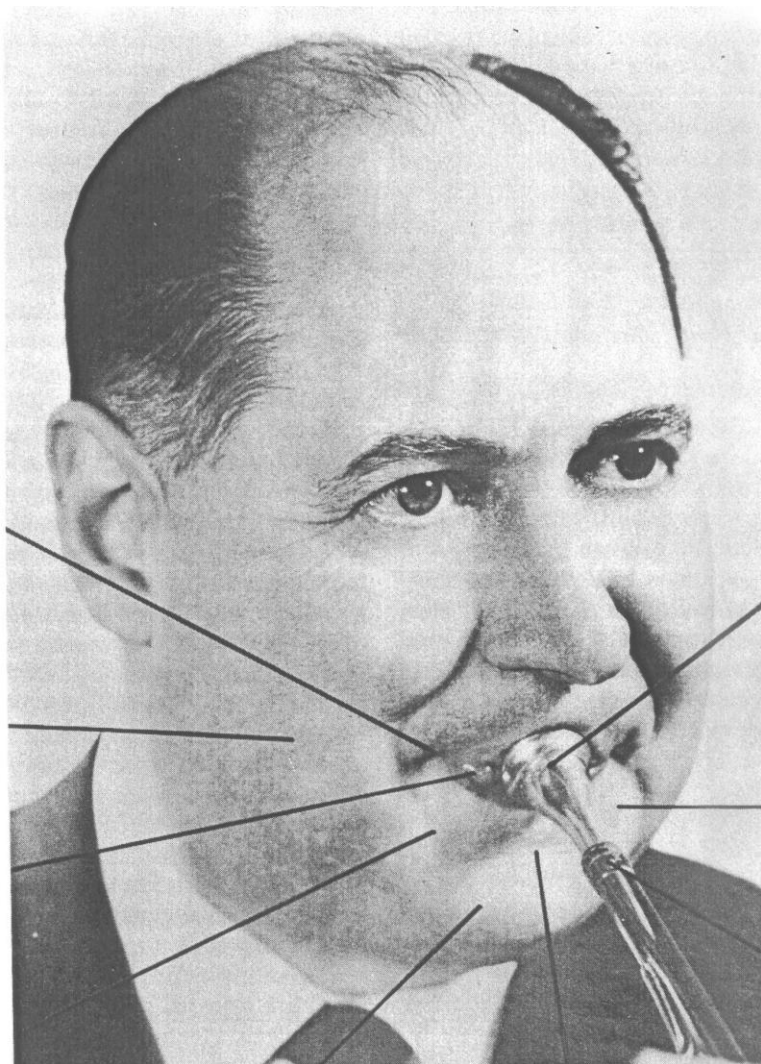
14. Az „A” kép profilban mutatja a helyesen lefelé ívelő állat. A „B” kép azt mutatja, hogyan kell a vízszintes ráncot széthúzással megszüntetni. A szaggatott vonal az „U” alakú völgy körvonalait mutatja, amely jó játékosoknál oly gyakran megfigyelhető. A „C” képen az áll helyes ívelése látható a vízszintes ránc minden nyoma nélkül. A „D” képen látható, hogy a megfelelően lefelé ívelt áll hogyan simítja ki a húst a fúvókában, ami lehetővé teszi a nyílásszélek szabad rezgését.

Ajkak behúzva,
az arcizmok nem
húzzák szét az aj-
kakát.

Arcizmok fesze-
sek, mint a mo-
solynál.

Az alsó ajak nem
lóg a fúvókába és
nincs behúzva a
felső ajak alá.

Izomfeszítés út-
ján kialakult „U”
alakú völgy.

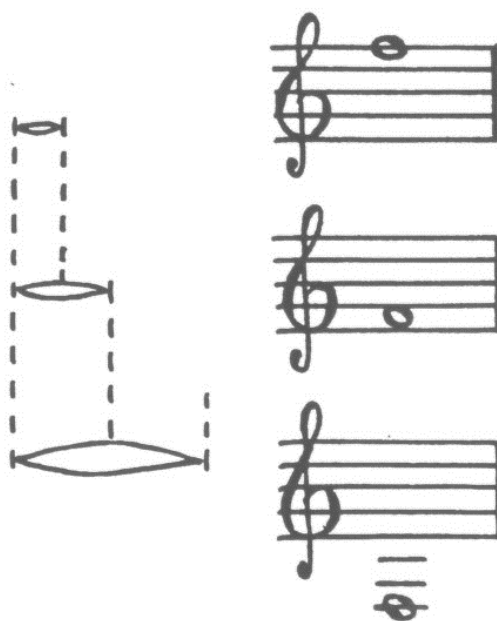
Helyes fúvókael-
helyezés az ajka-
kon, a hangszer-
nek megfelelő fel-
le pozícióban.

Nyitva tartott áll-
kapocs, egymás-
tól távol tartott
fogak.

Vízszintes hely-
zetben tartott
hangszer.

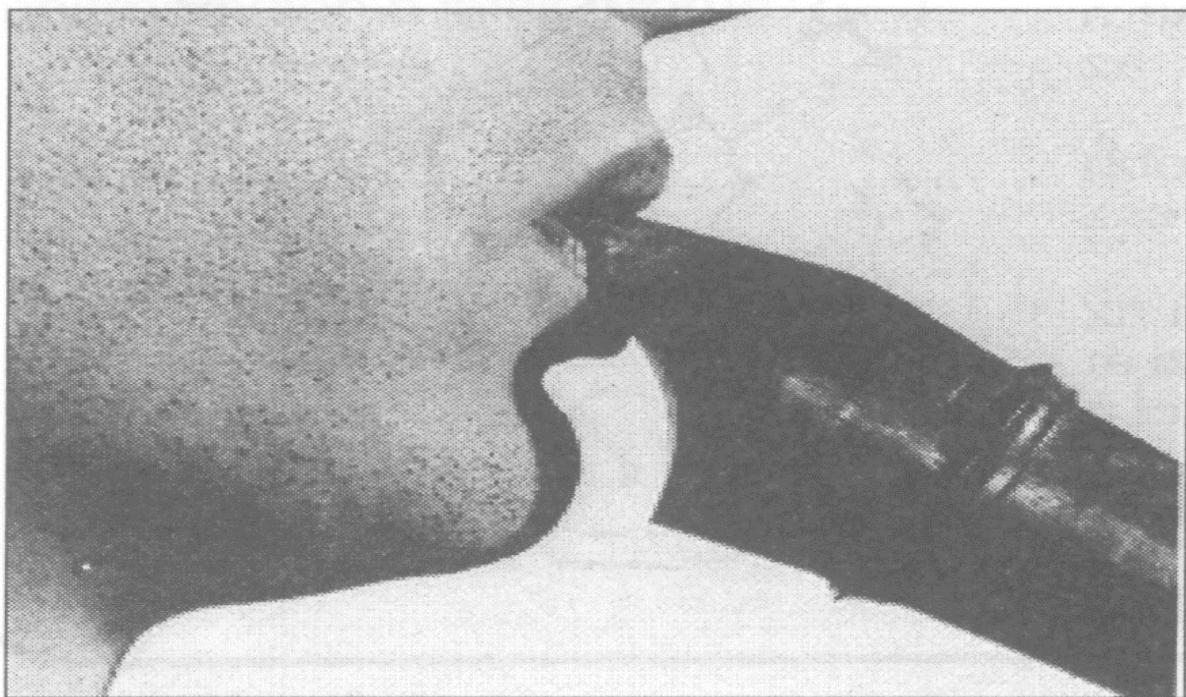
Előretolt alsó áll-
kapocs, a felső és
alsó elülső fogak
egymással szem-
ben.

Lefelé ívelő áll,
vízszintes ráncok
nincsenek.

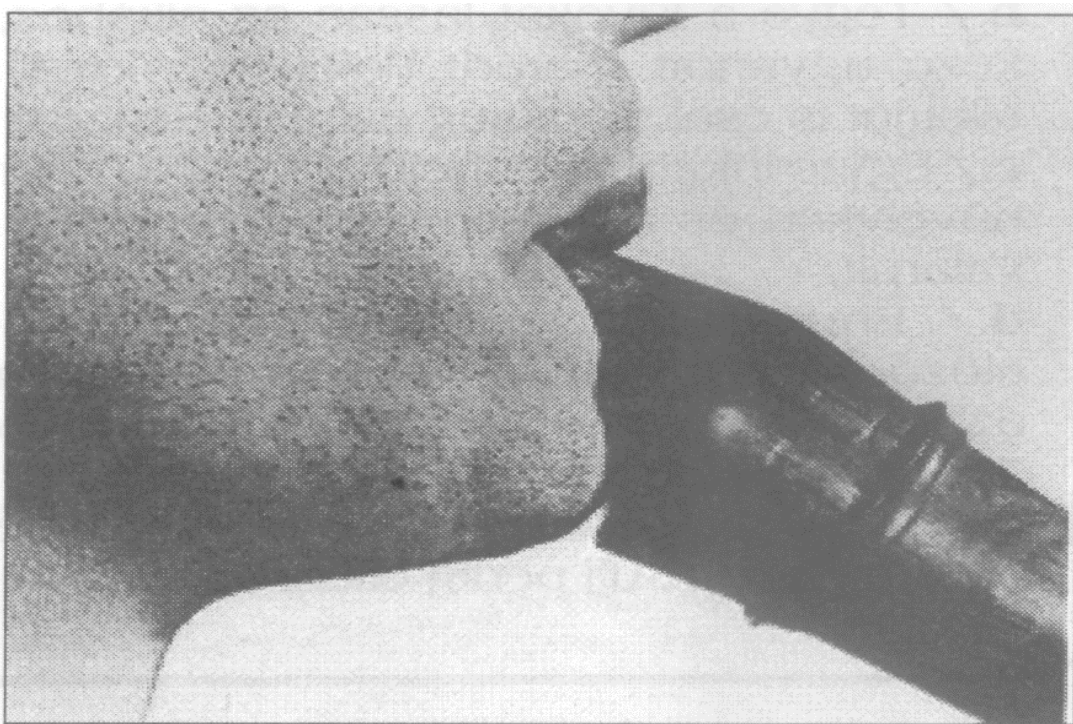

21. Az ajaknyílás hozzávetőleges méretei olyan vadász-
kürtösre érvényesek, aki az adott hangokat *mf* játssza.

„Ha ugyanis megszólaltatunk egy hangot, majd pontosan egy oktávval feljebb ugyanazt, ugyanolyan hangerővel, az ajaknyílás mérete pontosan feleakkora.”

A furulya helyes tartása

A furulya helytelen tartása